МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

УДК 347.6

АНАЛІЗ ДЖЕРЕЛ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ СПАДКОВИХ ВІДНОСИН

Наталія КУЛАК,
кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри господарського права
Київського національного університету технологій та дизайну

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена з'ясуванню властивостей джерел, що регулюють сферу міжнародного спадкового права. У ході аналізу визначено юридичну силу основних джерел, що застосовуються під час вирішення правовідносин, ускладнених іноземним елементом, у сфері спадкування.

Ключові слова: джерела міжнародного спадкового права, спадкові правовідношення, ускладнені іноземним елементом, міжнародні конвенції.

THE ANALYSIS OF THE SOURCES OF INTERNATIONAL LEGAL REGULATION OF HEREDITARY RELATIONS

Nataliia KULAK,
Ph.D. in Public Management,
Associate Professor at the Department of Economic Law
of Kyiv National University of Technology and Design

SUMMARY

The purpose of this article is to clarify the sources regulating the field of international inheritance law. In the course of analysis, it was determined the legal effect of key sources that are used in the solution legal relations complicated by a foreign element in the area of inheritance.

Key words: sources of international hereditary law, hereditary relationship, complicated by a foreign element, international inheritance, inherited property, international conventions.

Постановка проблеми. Спадкове право забезпечує захист інституту приватної власності у сфері реалізації фізичними особами права розпоряджатися своїм майном на випадок смерті й регламентує відноси щодо спадкування загалом. У зв'язку з тим що власність становить фундамент розвитку суспільства, кожна держава прагне за допомогою юридичних норм закріпити, регламентувати та захистити відносини спадкування, чим забезпечує захист економічних основ і соціальної стабільності суспільства.

Актуальність теми дослідження основних джерел правового регулювання спадкових правовідносин, ускладнених іноземним елементом, цілком і повністю зумовлюється практичними потребами врегулювання спадкових справ, ускладнених іноземним елементом.

Стан дослідження. Дослідженню питань джерел міжнародного приватного права (далі – МПрП), які регулюють сферу спадкових правовідносин, присвячена достатня кількість праць науковців, а саме: М.М. Богуславського, В.Г. Буткевича, В.В. Васильченка, Г.В. Галущенка, М.В. Гордона, В.К. Дронікова, Х. Коха, О.О. Красавчикова, С.Я. Фурси, Є.І. Фурси та ін.

Мета й завдання статті полягає в аналізі джерел, які регулюють сферу міжнародного спадкового права.

Виклад основного матеріалу. Характерними рисами сучасного життя є активізація міжнародних відносин, глобалізаційних процесів, взаємопроникнення культур та економік, розширення міжнародних приватних контактів між суб'єктами права. Усе вищезазначене є причиною збільшення контактів між суб'єктами різних юрисдикцій і розширення відносин спадкових відносин, ускладнених іноземним елементом. У міжнародному приватному праві регулювання спадкових відносин з іноземним елементом здійснюється двома методами.

Перший метод реалізується шляхом застосування колізійної норми й норми національного матеріального права, до якої вона відсилається.

Другий метод забезпечується матеріальними нормами прямої дії, які уніфіковані міжнародними угодами, та має назву матеріально-правового метода.

Загальновідомо, що колізійний метод є основним методом регулювання правовідношень у сфері спадкових відносин, ускладнених іноземним елементом. Колізійні норми обирають юрисдикцію права держави, яке застосовується до спадкових відносин, ускладнених іноземним елементом.

Механізм дії колізійного методу регулювання полягає в дії колізійної норми права щодо подальшого вибору матеріальної норми відповідного державного права. На відміну від колізійного методу, матеріально-правовий метод полягає у використанні уніфікованих матеріально-правових норм поведінки, які узгоджуються різними країнами у формі міжнародних договорів.

Більшість науковців серед джерел правового регулювання міжнародних спадкових відносин, ускладнених іноземним елементом, виділяють такі:

– норми національного спадкового права;
– норми іноземного спадкового права;

– норми міжнародних (регіональних) конвенцій;
– норми двосторонніх договорів.

В українському цивільному законодавстві джерелами спадкового права у МПрП є норми є норми Цивільного кодексу України (далі – ЦК) [1].

Згідно зі ст. 1216 ЦК, спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців) [1].

Питання оформлення спадщини регламентують Закон України «Про нотаріат» [2] та «Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України» [3].

Приватноправові відносини, ускладнені іноземним елементом, регулюються Законом України «Про міжнародне приватне право».

Згідно з указаним законом, в Україні діє пріоритет норм міжнародного договору перед внутрішніми колізійними нормами. Коли міжнародним договором України, визнаним Верховною Радою України обов'язковим, передбачено інші, ніж установлені нормами Закону України «Про міжнародне приватне право», правила, застосовуються норми відповідного міжнародного договору[4].

Важливим джерелом правового регулювання міжнародних спадкових відносин є двосторонні договори про правову допомогу у сфері спадкування. У двосторонніх договорах про правову допомогу прописані правові норми щодо регулювання приватноправових відносини між фізичними особами різних країн з урахуванням національних законодавств сторін за договором.

Під час складання двосторонніх договорів про правову допомогу кожна сторона (країна) регламентує умови договору, орієнтуючись на своє національне законодавство. Однією з причин появи двосторонніх договорів у сфері міжнародного спадкування стала необхідність усунення можливого зіткнення колізійних норм різних країн. Як правило, норми двосторонніх договорів про правову допомогу у сфері міжнародного спадкування є невід'ємною частиною правової системи країни та мають пріоритет над нормами внутрішнього права.

Головна функція норм двосторонніх договорів як джерел МПрП полягає у вирішенні колізійних питань шляхом відсилання до норм матеріального права країни, що призводить до усунення відсилання від однієї правової системи до іншої. Причиною вказаної ситуації є те, що норми спадкового права у МПрП, як правило, не містять прямої відповіді на питання, а мають відсильний характер.

Сьогодні Україна має чинні двосторонні договори про правову допомогу та правові відносини в цивільних і сімейних справах у сфері спадкування з такими країнами: Республікою Молдова, Республікою Македонія, Чеською Республікою, Республікою Панама, Естонською Республікою тощо.

Чинними для нашої країни є договори, укладені між Радянським Союзом та Албанією, Арабською Республікою, Болгарією, В'єтнамом, Грецією, Іраком, КНДР, Кіпром, Монголією, Польщею, Республікою Куба тощо [9].

Наступним джерелом правового регулювання міжнародних спадкових відносин є норми іноземного права.

Застосування норм іноземного права, що регулюють правовідносини, ускладнені іноземним елементом, є важливою темою як у науці, так і практиці МПрП. Як джерела правового регулювання міжнародних спадкових відносин норми іноземного права, як і норми вітчизняного права, поділяються на матеріально-правові та колізійні.

У багатьох країнах на національному рівні правовідношення, ускладнені іноземним елементом, у сфері спадкування кодифіковані.

Закони про міжнародне приватне право та процес, що регулюють відповідні суспільні відносини, ускладнені іноземним елементом, діють в Англії, Австрії, Грузії, Італії, Польщі, Румунії, Туреччині, Угорщині, Чехії, Швейцарії, Японії та інших країнах світу.

Цивільні кодекси таких країн, як Білорусія, Греція, Естонія, Єгипет, Іспанія, Латвія, Росія, містять колізійні норми, що регулюють сферу спадкових правовідносин.

У сучасному МПрП існує дві системи визначення застосовуваного права у сфері спадкування: універсальна й роздільна [14].

Перша, універсальна, система підпорядковує спадкування національному закону чи закону останнього місця проживання спадкодавця незалежно від виду майна. Друга – роздільна система, за якої право, що застосовується до спадкування, визначається окремо для рухомого (національний закон або закон останнього місця проживання) та нерухомого (закон місця знаходження майна) майна [14].

Як відомо, на практиці, незалежно від системи застосовуваного права у сфері спадкування, під час прийняття рішень щодо спадщини та зі спадкування спірні питання виникають постійно.

Наступним важливим джерелом правового регулювання міжнародних спадкових відносин є норми міжнародних (регіональних) конвенцій.

Зазвичай міжнародні конвенції регулюють окремі питання у сфері спадкування, у зв'язку з тим що у внутрішньодержавному регулюванні існують розбіжності, які призводять до труднощів у процесі уніфікації правового регулювання міжнародних спадкових відносин. Ця обставина зумовлює незначну кількість міжнародних конвенцій у цій сфері.

До них належать:

1. Гаазька конвенція про колізії законів, які стосуються форми заповідальних розпоряджень, від 5 жовтня 1961 року [11].

Конвенція розглядає колізійні прив'язки, які стосуються форми заповіту. Згідно з положеннями Конвенції, застосовується законодавство країни громадянства або країни доміцілію. Крім того, Гаазька конвенція 1961 року, з метою встановлення компетентного правопорядку, дозволяє застосування законодавства країни, де знаходиться саме майно, що є предметом спадкування. Допускається також застосування правопорядку країни, з якою спадкодавець мав найтісніший юридичний зв'язок [11].

2. Гаазька конвенція про право, що застосовується до майна, розпорядження яким здійснюється на засадах довірчої власності, і про його визнання від 1 липня 1985 року [13].

Конвенція декларує особливий порядок установлення права шляхом рекомендації особі, яка передає спадкове майно, самостійно обрати право, яке буде застосовуватися в конкретному випадку [13].

3. Вашингтонська конвенція про єдиний закон стосовно форми міжнародного заповіту від 26 жовтня 1973 року [10].

Конвенція передбачає єдиний закон про форму міжнародного заповіту і спрямовується на створення одноманітних матеріально-правових норм, які встановлюють форму заповіту. Конвенція зобов'язує держави-учасниці запровадити на внутрінаціональному рівні правила складання міжнародного заповіту. Заповіт має бути власноручно складений і підписаний спадкодавцем у присутності двох свідків та уповноваженої особи; в разі неможливості власноручно підписати заповіт спадкодавець робить про це заяву уповноваженій особі, заповіт підписує інша встановлена особа і про це робиться відмітка в самому заповіті [10].

4. Гаазька конвенція щодо міжнародного управління майном померлих осіб від 2 жовтня 1973 року [8].

Конвенція передбачає використання міжнародного сертифіката, який визначає особу чи коло осіб, уповноваже-

них управляти рухомим і нерухомим майном після смерті спадкодавця, а також повноваження таких осіб [8].

5. Конвенція про право, що підлягає застосуванню до спадкування нерухомого майна, від 1 серпня 1989 року [9]. Конвенція майже ідентична Гаазькій конвенції 1961 року. Гаазька конвенція 1989 року забезпечує можливість вибору права найбільш тісного зв'язку для регламентації відносин у сфері спадкування нерухомого майна [9], що оформлюється заявою, форма і зміст якої визначаються державою, де воно було складено. Крім того, можна застосовувати права країни, з якою особа має найбільш тісний зв'язок. Відмінність полягає в тому, що Гаазька конвенція 1989 року зазначає, що застосування закону країни, з якою учасник правовідносин має реальний зв'язок, можливо лише у випадку, коли право цієї держави не вказує, якими саме актами треба керуватися.

Наступне джерело – консульські конвенції. Головна мета консульських конвенцій, укладених Україною, є забезпечення інтересів українських громадян через консулів у випадках, коли ці громадяни не мають можливості своєчасно захистити свої права й не призначили керуючого.

Серед консульських конвенцій, підписаних Україною, треба виділити:

– Консульський договір між Україною та Республікою Білорусь [5];

– Консульська конвенція між Україною та Великою Соціалістичною Народною Лівійською Арабською Джамагирією [6];

– Консульська конвенція між Україною та Сирійською Арабською Республікою [7].

Висновки. Аналіз джерел правового регулювання міжнародних спадкових відносин підтверджує наявність чітко визначених чотирьох груп, а саме: норми національного законодавства, законодавство іноземних держав, міжнародні багатосторонні конвенції та двосторонні договори. У ході дослідження виявлена чітка тенденція до поступової уніфікації матеріально-правових норм спадкового права, яка відбувається переважно в країнах зі схожими правовими системами на двосторонньому та регіональному рівнях.

Крім того, з'ясована необхідність приєднання України до міжнародних (регіональних) конвенцій у зв'язку з тим, що питання вирішення спадкових справ не врегульовані нашою країною з більшістю країн Західної Європи.

Список використаної літератури:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http:// zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws /main.cgi? page=1&nreg= 435-15.

2. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 № 425-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg= 3425-12.

3. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rada.gov.ua.

4. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http: // zakon 4.rada. gov.ua/laws/show/2709-15.

5. Консульська конвенція між Україною і Республікою Білорусь : Закон України від 10.06.2009 № 1490-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/112_146.

6. Консульська конвенція між Україною та Великою Соціалістичною Народною Лівійською Арабською Джамагирією : Закон України від 15.06.2004 № 1774-IV (1774-15) // ВВР України. – 2007. – № 37. Ст. 454.

7. Консульська конвенція між Україною та Сирійською Арабською Республікою : Закон України від 01.06.2011 № 3450-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/760_027.

8. Конвенция относительно международного управления имуществом умерших лиц [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http:// zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_924/conv/print1389889140133469.

9. Международное частное право : сборник документов / сост. К.А. Бекяшев, А.Р. Ходаков. – М. : БЕК, 1997. – 1018 с.

10. Конвенция, предусматривающая единообразный закон о форме международного завещания, от 26.10.1973 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi.

11. Конвенція про колізії законів, які стосуються форми заповітів, від 05.10.1961 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 37. – Ст. 1554.

12. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII [Електроннийресурс].–Режимдоступу:http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3425-12.

13. Convention of 1 July 1985 on the Law Applicable to Trusts and on their Recognition [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=59.

14. Хороша Т. Проблемні питання правового регулювання спадкових відносин, ускладнених іноземним елементом / Т. Хороша // Evropský politický a právní diskurz. – 2016. – Svazek 3. – 3. vydání. – S. 174–180. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eppd13.cz/wp-content/uploads/2016/2016-3-3/27.pdf.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Кулак Наталія Валеріївна – кандидат наук з державного управління, доцент кафедри господарського права Київського національного університету технологій та дизайну;

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Kulak Nataliia Valeriivna – Ph.D. in Public Management, Associate Professor at the Department of Economic Law of Kyiv National University of Technology and Design;

nkulak41@gmail.com